

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گیاهان دارویی

جلد اول: خانواده نعناع

دکتر عباس بهاء - دکتر علی اصغر آب سالان
اعضای هیأت علمی دانشگاه پیام نور

انتشارات تاک کتاب

فروردین ۱۳۹۸

سرشناسه : ابهری، عباس
 عنوان و نام پدید آورنده : خانواده نعناع / عباس ابهری و علی اصغر آب سالان
 مشخصات نشر : مشهد : تاک کتاب ، ۱۳۹۸
 مشخصات ظاهری : ۱۴۳ صفحه
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۱۴-۰۱-۶
 وضعیت فهرست نویسی : فیا
 موضوع : نعناع - مصارف درمانی
 موضوع : Peppermint - Therapeutic use
 موضوع : گیاهان دارویی
 Medical Plants
 رشته او : ۵۵۰۱ آب سالان، اصغر
 ردی : ۵۵۰۱ کی : ۱۳۹۸ الف ۱۲ / ۵۷ / RS1۶۵
 رده بندی یویی : ۱۶۵/۳۲
 شماره کتابشناس ملی : ۵۵۹۴۷۸۳

عنوان :
 مؤلفان : عباس ابهری، علی اصغر آب سالان
 ناشر : تاک کتاب
 صفحه آرای : نشر پوش / رستمی / ۰۹۳۹۷۴۰۲۴۱۳
 چاپ و صحافی :
 قطع و شمارگان :
 لویت چاپ :
 شابک :
 قیمت :

فهرست مطالب

۶	مقدمه گیاهان دارویی
۱۱	گیاه شناسی
۱۵	انواع گونه های گیاهی نعناع
۱۶	نیاز اکولوژیکی
۲۲	خواص دارویی و کاربرد
۲۴	نعناع و تاثیر در معده
۲۶	عرق نعناع
۲۷	عرق نعناع های پاستوریزه و سی
۲۸	بهترین ظرف و مکان برای نگهداری از عرق نعناع
۳۰	نعناع فلفلی
۳۰	خواص درمانی و موارد مصرف
۳۱	خواص نعناع فلفلی
۳۶	نعناع قمی
۳۷	پونه
۳۸	ترکیبات موجود در پونه
۴۲	آفات و بیماری ها
۴۴	فواید پونه
۴۶	آویشن
۴۸	آویشن شیرازی پرگل
۴۸	آویشن آذوبه
۵۲	بادرنجبویه

۵۲	نیاز اکولوژیکی.....
۶۰	ترکیبات شیمیایی.....
۶۰	خواص درمانی.....
۶۲	ریحان.....
۶۲	ریحان سبز.....
۶۴	ریحان بنفش.....
۷۰	رقم‌ها.....
۷۲	خواص درمانی.....
۷۴	مریم گلی.....
۷۵	شیمی گیاه.....
۷۷	گونه های مهم: لاواندولیفولیا، میسر، ماور.....
۷۷	خواص درمانی.....
۷۸	مرزه.....
۷۹	شیمی گیاه.....
۸۲	خواص درمانی.....
۸۳	اسطوخودوس.....
۸۴	شیمی گیاه.....
۸۵	خواص درمانی.....
۸۶	کلپوره.....
۸۷	شیمی گیاه.....
۸۹	خواص درمانی.....
۹۴	نعناع گربه معطر.....
۹۹	نعناع چمنی.....

۱۰۳	 حسن یوسف
۱۰۶	 رزماری
۱۱۳	 خواص درمانی
۱۲۲	 نعناع پشمالو
۱۲۳	 بادرشبو
۱۲۶	 سالویای بنفش
۱۲۸	 نعنای هندی
۱۲۹	 خواص درمانی
۱۳۱	 دم شیر
۱۳۶	 کاکوتی
۱۳۹	 فهرست منابع

مقدمه گیاهان دارویی

به گیاهانی گفته می‌شود که تمام آن یا اجزایی از آن به صورت تازه، خشک شده یا فراوری شده جهت تشخیص، درمان، پیشگیری، کمک به اعمال فیزیولوژیکی و حفظ بهداشت بدن انسان بکار می‌رود.

یا به گیاهان دارویی گفته می‌شوند که دارای ماده موثره مشخصی باشند که در درمان بیماری یا پیشگیری از بروز آن مورد استفاده قرار گیرد.

تاریخچه پزشکی و درمان در ایران به دوران آریایی، در حدود ۷۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح بر می‌گردد و نیز نخستین نوشته‌ها و نسخه‌های به دست آمده از گیاهان دارویی در تمدن‌های مصر، خاورمیانه، یونان باستان، هند و چین به ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد بر می‌گردد.

در ایران که یکی از هفت کشور آسیای است که بیشترین گیاهان دارویی را دارد این گرایش وجود داشته است و در سدها گذشته شاهد روند رو به رشد مردم در زمینه استفاده از این داروهای گیاهی و احیای طب سنتی هستیم.

امروزه تخمین زده می‌شود که ۷۵ هزار گیاه دارویی در سراسر جهان وجود داشته باشد و تاکنون ۵۰۰۰ داروی گیاهی توسط صنایع دارویی جهان ساخته و به بازار عرضه می‌شود. این بخش از منابع طبیعی قدمتی همپای بشر دارد و یکی از مهمترین منابع تامین غذایی و دارویی بشر در طول نسل‌ها بوده‌اند.

طبق برآوردها در حال حاضر ۷۵۰ هزار گیاه گل دار یا دانه دار در چین یافت می‌شود و تاکنون ۳۰۰ هزار گیاه در جهان شناسایی شده‌اند. قاره آمریکا با دارا بودن ۱۳۸ هزار گونه گیاهی از جمله منابع غنی گیاهان در جهان است و این در حالی است که قاره آسیا دارای ۱۲۳ هزار گونه گیاهی است. در بین کشورهای آسیایی بیشترین تعداد و تنوع گونه‌ها متعلق به کشورهای چین، اندونزی، هند، برمه، تایلند، مالزی و ایران است.

اسانس‌ها و دیگر مواد مؤثر گیاهان دارویی زمینه‌ای بسیار مناسب برای صادرات دارند و در ارتقاء ارزش افزوده حاصله از کشت گیاهان دارویی دارای اهمیت به سزایی می‌باشند. اسانس‌ها از جمله مواد لازم در صنایع دارویی، غذایی و آرایشی و بهداشتی هستند و بر اساس یک توافق جهانی و به دلیل زیست محیطی و بهداشتی مصرف اسانس‌ها و رنگهای شیمیایی ابتدا در تهیه مواد غذایی و بعد تولید مواد آرایشی به تدریج کاهش یافته تا پایان سال ۲۰۰۴ میلادی متوقف خواهد شد و به جای آنها اسانس‌ها و رنگهای طبیعی بکار گرفته می‌شود. کشورهای مصرف کننده مانند ایران دارای گیاهانی هستند که اسانس‌ها بر بنیاد آنها شکل می‌گیرد. با توجه به قابلیت‌های گسترده سرزمین گونه‌های گیاهی، می‌توان علاوه بر جلوگیری از خروج مبالغ زیادی ارز از کشور در زمره صادرات کنندگان اسانس قرار گرفت.

با توجه به رویکرد کشورهای جهان به داروهای گیاهی و فرآورده‌های طبیعی در سالهای آینده مصرف گیاهان دارویی در صنعت افزایش می‌یابد. آنچه در حال حاضر باعث رکود مصرف گردیده عدم تحقیقات صنعتی در زمینه پژوهش و ساخت محصولات گیاهی جدید بوده است. با اینکه هر ساله بیش از ۹۰۰۰ نوع فرآورده گیاهی در کشورهای اروپایی و آمریکا فرموله و بازاریابی می‌شود کشور ما مانند ۵۰ سال گذشته بیشتر در زمینه تولید عرقیات گیاهی و گیاهان دارویی در دهه گذشته حدود ۱۷۰ نوع داروی گیاهی سرمایه‌گذاری نموده که تنها در بازار داخلی به فروش رسیده است. در همین مدت به مدد فن آوری اطلاعات مانند اینترنت و ماهواره به طور مداوم برای محصولات خارجی تبلیغ، بازاریابی و فضای مناسب فروش ایجاد شده و عجیب‌تر اینکه یکی از مصرف کنندگان عمده این محصولات (یعنی فرآورده‌های گیاهان دارویی کشورهای خارجی) ایران است.

در حال حاضر یک سوم داروهای مورد استفاده بشر را داروهای با منشأ گیاهی تشکیل می‌دهد و این میزان بی‌تردید رو به افزایش است. نگاهی گذرا به آمار ثبت شده

این موضوع را بیشتر روشن خواهد نمود. بر اساس آمار سال ۱۹۹۴ فروش جهانی داروهای گیاهی بالغ بر ۱۲/۴ میلیارد دلار بوده است. در این رابطه اروپا با حجم فروش ۶/۵ میلیارد دلار مقام اول را دارا بوده و آسیای شرقی با ۲/۳ میلیارد دلار، ژاپن با ۱/۲ میلیارد دلار و آمریکای شمالی با ۱/۵ میلیارد دلار در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در میان کشورهای اروپایی آلمان با میزان ۲/۵ میلیارد دلار بیشترین سهم را داشته و پس از آلمان فرانسه با حجم ۱/۶ میلیارد دلار و ایتالیا با حجم ۶۰۰ میلیون دلار قرار دارند (گرون والد، بوتل، ۱۹۹۶؛ هاسنا، ۱۹۹۷). در ژاپن بین سالهای ۱۹۷۴ - ۱۹۸۹ فروش داروهای گیاهی ۱۵ برابر افزایش داشته است. این در حالی است که فروش بقیه محصولات دارویی ۲ برابر افزایش داشته است (زانگ، ۱۹۹۶). در سال ۱۹۹۰ در حدود ۷۰۰۰۰۰ تن مواد گیاهی توسط پزشکان چینی و به صورت نسخه‌های سنتی مورد مصرف بیماران قرار گرفته است. در حدود چهار درصد داروهای موجود در داروخانه‌های چین را داروهای گیاهی تشکیل می‌دهد. طی ۵ سال گذشته فروش داروهای سنتی در چین ۱۱۳ درصد افزایش داشته است. در چین هر ساله ۴۶۰۰۰۰ تن مواد گیاهی، مورد نیاز کارخانه‌های تولید کننده داروهای گیاهی می‌باشد (هاسنا، ۱۹۹۷). در آمریکا سالانه در حدود ۱۲۵ میلیون نسخه نوشته شده حاوی داروهای گیاهی است که از گیاهان تهیه می‌شوند. از هر سه نفر شهروند آمریکایی بالغ یک نفر از داروهای گیاهی استفاده می‌کند و سالانه ۵۴ دلار جهت درمان بیماریهایی مانند سرماخوردگی، رختگی، سردرد، آلرژی و بی‌خوابی پرداخت می‌نمایند (هاسنا، ۱۹۹۷؛ جانسن، ۱۹۹۷).

از آن جا که انسان جزئی از طبیعت است به طور مسلم برای هر بیماری، طبیعت گیاه مداوای آن را عرضه کرده است. انسان هر چه به طبیعت نزدیک تر شود، سالم تر است و بیشتر عمر می‌کند. به همین دلیل انسان هر چه به طبیعت روی آورد و از نعمات آن بیشتر بهره می‌برد، جهت درمان بیماری خود سریع تر، بهتر و مطمئن تر درمان می‌شود. باید گفت که انسان تنها با داروهای شیمیایی مداوا نمی‌شود. همه

عوامل طبیعی نقش درمان و دارو نهایتاً نقش پیش‌گیری را در برابر بیماری‌ها دارند. وجود گیاهان دارویی در طبیعت یکی از نعمت‌های بزرگ الهی است.

سابقه درمان بیماری‌ها با گیاهان دارویی به قدمت تاریخ زیست انسان بر روی کره زمین است. انسان به حکم تجربه، علم و اندیشه جانوران به مقتضیات خود در طول عمر حیات در کره زمین به کمک گیاهان دارویی خود را مداوا کرده و می‌کنند. در دشت‌ها، مراتع وسیع، جنگل‌ها و غیره پیدا می‌شوند. به دست کسی کاشته نشده و به همت کسی هم آبیاری نشده است. هزاران سال است که بدین منوال در چرخه حیات بوده و طبیعت را آرایش می‌دهد.

در تیره نعنائیه ۴۰۰ گونه گیاه وجود دارد که در ۲۰۰ جنس جای داده شده‌اند و در کل کره زمین بیشترین انتشار در منطقه مدیترانه است. گیاهان عموماً علفی یکساله یا پایا و دارای ساقه‌های راست یا خرنده‌اند بعضی از آنها مانند *Thymus* و *Lavandula* ها ظاهر بوه‌مانند و ساقه‌های متعدد و چوبی شده دارند در بین آنها بندرت نمونه‌های پیچیده یا در سبزه‌مانند ممکن است یافت شود. از مشخصات این گیاهان آن است که ساقه‌های چهار گوش دارند. از قاعده ساقه آنها نیز غالباً ساقه‌های فرعی منشأ می‌گیرد که حالت خرنده در سطح زمین پیدا می‌کنند و یا درون خاک وارد گردیده به صورت ساقه زیر زمینی در می‌آیند.

گیاهان تیره نعنائیه عموماً برگ‌های متقابل گاهی ساقه‌های افقی و بندرت فراهم دارند. برگ‌های آنها عموماً ساده است بطوریکه وجود برگ‌های مرکب در آنها دیده نشده است گل‌های آنها کامل نامنظم، نر - ماده و مجتمع بصورت دسته‌هایی واقع در محور ساقه و یا قسمت انتهایی آن است. گیاهان این تیره از نظر کلی دارای کاسه منتهی به ۵ تقسیم و جام منتهی به ۵ لوب می‌باشند ۴ پرچم دارند که در حول یک مادگی ۲ برچه‌ای قرار گرفته‌اند.

میوه گیاهان تیره نعناع ۴ فندقه‌ای و محتوی دانه‌های بدون آلبومن است و مشخصات آن این است که معمولاً محصور در کاسه گل باقی می‌ماند بعضی از این گیاهان نیز ندرتاً ممکن است میوه‌ای به صورت شفت داشته باشد. گیاهان این تیره از نظر مشخصات تشریحی دارای اختصاصات کلی به قرار زیر می‌باشند.

- ۱- انواع علفی آنها عموماً دارای دسته‌های کلانشیم در زوایای ساقه زیر بשרه‌اند وجود این حالت باعث می‌گردد که ساقه این گیاهان ظاهر چهار گوش پیدا کند.
- ۲- دسته‌های چوب - آبکش پسین در آنها معمولاً به وضع غیر ممتد و جدا از هم دیده می‌شود.
- ۳- بשרه ساقه و برگ این گیاهان غالباً مستور از تارهای ترش‌چی و غیر ترش‌چی به اشکال مختلف است.

تارهای ترش‌چی اسانس در آنها دارای پایه یک یا دو سلولی منتهی به یک برجستگی ۴ تا ۸ سلولی و حتی بیشتر است اسانس برنج شده نیز معمولاً خارج از جدار سلولزی در زیر کوتیکول جمع می‌گردد و این خود باعث می‌شود که بשרه در همان ناحیه کمی متورم جلوه نماید در بین گیاهان تیره نعناع تعدادی جهت مصرف پزشکی، مصرف تغذیه‌ای (خام یا پخته) جهت تهیه اسانس و بعضی برای زیورشی به‌کار داده می‌شوند.